

บทบรรณาธิการ

แม้ว่าแนวคิดหลังสมัยใหม่ (Postmodernism) ได้กลายเป็นประเด็นที่มีการถกเถียงอย่างกว้างขวางนับแต่ทศวรรษที่ 1980 เป็นต้นมา ไม่ว่าจะเป็นคำถามถึงการมีอยู่จริงของสภาวะแบบหลังสมัยใหม่ หรือยุคสมัยทางสังคมในช่วงใดที่จัดได้ว่าเป็นภาวะแบบหลังสมัยใหม่ ในทางปรัชญาข้อถกเถียงไปถึงขั้นที่ว่ายุคสมัยทางประวัติศาสตร์ถึงจุดจบแล้วหรือยังเหล่านี้เป็นต้น แม้ว่าข้อถกเถียงเหล่านี้จะยังไม่มีข้อยุติ แต่แนวคิดแบบหลังสมัยใหม่มักกลับมีบทบาทมากขึ้น ทั้งในและนอกแวดวงการศึกษาด้านต่าง ๆ เช่น วงการศิลปะ ภาพยนตร์ สถาปัตยกรรม เป็นต้น

ถ้าจะถามว่าหลังสมัยใหม่คืออะไร? คงตอบได้ไม่ถนัดนัก เพราะในหมู่นักคิดของสมัยใหม่เองก็หาได้เห็นพ้องต้องกันในเรื่องของความหมายแต่อย่างใด ทั้งนี้เพราะแนวคิดดังกล่าวถูกนำไปใช้อย่างกว้างขวางและหลากหลาย ไม่สามารถที่จะหาคำนิยามที่เป็นหนึ่งเดียวได้

กระนั้นก็ตีหลักคิดสำคัญของหลังสมัยใหม่เห็นว่าศาสตร์และความรู้ต่าง ๆ ที่ถูกสร้างขึ้นอย่างมีระเบียบแบบแผนโดยมีเป้าหมายที่จะอธิบายโลก สรรพสิ่งและเพื่อการเข้าถึงความจริงต่างนั้น แท้จริงเป็นเพียงแค่คำอวดอ้างที่ได้รับการสมยอมและค้ำยันจากระบบอำนาจในสังคม(นั้น ๆ) จนทำให้คำอวดอ้างนี้ยิ่งใหญ่และกลายเป็นความรู้ที่จริงแท้สมบูรณ์ การกล่าวอย่างนี้ไม่ได้หมายความว่าหลังสมัยใหม่จะปฏิเสธการมีอยู่จริงของความรู้และความจริง เพียงแต่พยายามจะบอกว่าความจริงนั้นสัมพันธ์กับระบบของภาษา (คิโรตม์, 2544) ซึ่งไม่มีวันที่จะสะท้อนความจริงทั้งหมดได้ครบถ้วนสมบูรณ์ ความรู้ ความจริงเหล่านี้จึงเกิดขึ้นและเป็นไปภายใต้เงื่อนไขอำนาจและวาทกรรมที่แสดงและปฏิบัติการผ่านกลไกต่าง ๆ ในสังคมในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่งเท่านั้น

จริงอยู่อาจจะดูเหมือนว่าแนวคิดหลักของหลังสมัยใหม่ก็คือ การต่อต้านและปฏิเสธ ระบบหรือสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นและดำรงอยู่ในสังคมอันเป็นผลผลิต/ของยุคสมัยใหม่ (Modernity) แต่ในความเป็นจริงแล้วหลังสมัยใหม่ไม่ได้ล้มล้างภาวะสมัยใหม่ แต่สิ่งที่หลังสมัยใหม่ทำก็คือการทำทลายและขัดแย้งขัดขานภาวะสมัยใหม่อยู่ตลอดเวลาและเตือนให้ตระหนักว่าความรู้ในยุคสมัยใหม่นั้นไม่ได้เป็นบรรทัดฐานเพียงหนึ่งเดียวในการตัดสินความถูกต้องทั้งหมด (คิโรตม์, 2544)

ด้วยแนวคิดดังกล่าวนี้เอง ที่ทำให้แนวคิดหลังสมัยใหม่ได้กลายเป็นประเด็นถกเถียง โต้แย้งที่โด่งดังและแพร่หลายมากที่สุดในแวดวงวิชาการทั้งในและต่างประเทศ

วารสารปาริชาติฉบับนี้จึงได้เปิดพื้นที่ให้กับการเข้ามาของหลังสมัยใหม่ โดยมีจุดเน้นใน 2 ส่วนหลัก ในส่วนแรกจะเป็นการทำความเข้าใจเบื้องต้นเกี่ยวกับแนวคิดและอิทธิพลของแนวคิดหลังสมัยใหม่ที่เป็นตัวแทรกเข้ามาในแวดวงวิชาการทางด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ในส่วนที่ 2 จะเน้นการประยุกต์แนวคิดหลังสมัยใหม่ไปอธิบาย วิเคราะห์ วิจารณ์สังคมและปรากฏการณ์ทางสังคมในรูปของวาทกรรม (Discourse) รหัสหมาย (Code) อัตลักษณ์ (Identity) และมายาคติ (Myth)

บทความเรื่อง “Postmodernism : วิถีความคิดและวิถีชีวิต (๑)” ของธีระ นุชเปี่ยม ได้อธิบายแนวคิดวิวัฒนาการ และอิทธิพลแนวคิดหลังสมัยใหม่ โดยศึกษาการก่อตัวและวิวัฒนาการทางความคิดของหลังสมัยใหม่ผ่านมุมมองของนักคิดคนสำคัญทั้งในอดีต (ที่ยังไม่ตีพิมพ์หลังสมัยใหม่) และร่วมสมัยคนสำคัญ

ร่องรอยความคิดเหล่านี้หลายประเด็นยังเป็นที่ถกเถียง โต้แย้ง แต่ก็เป็นส่วนสำคัญที่จะนำไปสู่การเปิดพรมแดนความรู้และการรับรู้ในแนวคิดหลังสมัยใหม่ได้เป็นอย่างดี

บทความเรื่อง “ภาวะสังคมหลังสมัยใหม่” ของยุริฉัตร บุญสนิท ได้นำเสนอใน 2 ประเด็นหลัก ประเด็นแรกของบทความได้ชี้ให้เห็นการย้อนย่อ หดแคบของพื้นที่ อันสืบเนื่องมาจากการเจริญก้าวหน้าทางด้านการคมนาคมและการสื่อสารในรูปแบบใหม่ๆ ได้โยกคลอนและส่งผลกระทบต่อสังคมไทยนับวันจะเป็นสังคมที่ไร้ราก เกิดและกลายเป็นวิถีชีวิตและวัฒนธรรมแบบโพโมอย่างที่เราเห็นในปัจจุบัน และประเด็นที่สองจะเป็นการสำรวจพรมแดนความรู้ทางด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ศิลปะและวรรณกรรม หลังการเข้ามาของอิทธิพลแนวคิดหลังสมัยใหม่ในมิติเชิงเปรียบเทียบแบบคู่ตรงข้ามของสมัยใหม่

บทความเรื่อง “ศิลปะหลังสมัยใหม่กับวิถีชีวิตสหัสวรรษใหม่” ของสมโภชน์ ศรีวัชรณ ได้ศึกษาถึงอิทธิพลของหลังสมัยใหม่ที่มีต่อวงการศิลปะผ่านมุมมองและการปรากฏตัวของกลุ่มศิลปะหลังสมัยใหม่ที่ปฏิเสธศิลปะสมัยใหม่ที่ตกอยู่ภายใต้มายาคติ ทุนนิยมและบริโภคนิยม โดยละเลยปฏิเสธ ความจริง ความเป็นอื่นและความไม่เป็นไปของสังคม มองในแง่ศิลปะแบบหลังสมัยใหม่จึงเป็นศิลปะที่ต้องสอเคลือบ กลมกลืน และเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับวิถีชีวิตและปรากฏการณ์ทางสังคมที่แตกต่าง หลากหลาย และเปิดกว้าง

บทความเรื่อง “Postmodernism กับประวัติศาสตร์” ของอดิสร ศักดิ์สูง ได้กล่าวถึงอิทธิพลของแนวคิดหลังสมัยใหม่ที่มีต่อวงการวิชาการด้านประวัติศาสตร์ โดยเห็นว่าประวัติศาสตร์เป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นอย่างตั้งใจโดยชุดแบบแผนทางภาษาและถ้อยคำให้เกิดความรู้ ความจริงและความหมายหรือก็คือการสร้างวาทกรรมประวัติศาสตร์นั่นเอง ประวัติศาสตร์จึงอาจเป็นเรื่อง “กำมะลอ” “ใส่ไข่” “ใส่ความ” “ทำให้เกินจริง” ก็ได้ แต่การกล่าวเช่นนี้เองก็ไม่ได้หมายความว่าเราจะปฏิเสธการมีอยู่ของประวัติศาสตร์เพียงแต่พยายามส่งสัญญาณและบอกว่าประวัติศาสตร์ในแง่ของความรู้ ความจริง ความหมาย ได้ถูกสร้างขึ้นอย่างตั้งใจ (ของนักประพันธ์) และมีเป้าหมายแฝง กล่าวให้ชัดเจนก็คือการสร้างวาทกรรมประวัติศาสตร์เพื่อรองรับอุดมการณ์ของชนชั้นนำในแต่ละยุคแต่ละสมัยนั่นเอง อย่างไรก็ตามการก้าวเข้ามาทำลายประวัติศาสตร์กระแสหลัก ด้านหนึ่งอาจนำไปสู่วิกฤตความรู้ด้านประวัติศาสตร์ในทางกลับกันอาจเป็นจุดเริ่มต้นของการพัฒนาแนวทางแสวงหาความรู้ พรมแดนความรู้ด้านประวัติศาสตร์ให้หลากหลายยิ่งขึ้นก็เป็นได้

บทความเรื่อง “ตัวตนคนใต้ : มุมมองผ่านงานวิจัยหัวเขือกัวชน” มาในแบบฉบับและลีลาของอาคมเดชทองคำ ซึ่งเป็นบทความที่สังเคราะห์จากวิจัยของเขาที่ได้รับการพูด/เขียนถึงอย่างกว้างขวาง เขาได้ชี้ให้เห็นอย่างตรงไปตรงมาถึงตัวตน/อัตลักษณ์ของคนใต้ที่สำแดงผ่านคติทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ว่าคนใต้มีเหลี่ยมมีเชิง ไม่ค่อยไว้วางใจใคร ชอบโต้แย้ง ถกเถียง ช่วงชิงการนำ ดึงเดี่ยว และเสี่ยงสูง ฯลฯ แม้ว่าข้อค้นพบและการนำเสนอของเขาจะลุ่มเสี่ยงต่อการถูกโต้แย้งและวิพากษ์วิจารณ์ แต่การนำเสนอในมุมมองและจุดยืนจากการเป็นลูก “สะตอ” ทำให้น่าสนใจและท้าทายไม่น้อย

บทความเรื่อง “วิถีชีวิตคนไร่บ้าน : ความหลากหลาย ณ ชายขอบของเมือง” ของบุญเลิศ วิเศษปรีชา ในการวิเคราะห์อัตลักษณ์คนชายขอบที่เรียกว่า “คนไร่บ้าน” เริ่มต้นด้วยการอธิบายกระบวนการสร้างอัตลักษณ์คนชายขอบภายใต้พลวัตร และความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างศูนย์กลางกับชายขอบ ก่อนจะขยับไปศึกษาและให้ความสำคัญกับกระบวนการโต้ตอบอัตลักษณ์ และการให้ความหมายใหม่ที่สะท้อนคุณค่าและตัวตนคนไร่บ้านจากมุมมองของคน “ใกล้ชิด” ประสบการณ์การทำงานพัฒนาภาคสนามอย่างต่อเนื่องและจริงจัง ทำให้เขาหลายทะเลงและฝ่าข้ามมายาคติ ที่ฉาบเคลือบและประทับตราคนไร่บ้านในแง่ลบ สามารถนิยามและให้ความหมายในแง่บวกที่เขา (คนไร่บ้าน) เป็นได้อย่างมีกลั่นกรอง การยอมรับว่าคนเหล่านี้คือ “เหยื่อ” ในวาทกรรมการพัฒนากระแสหลักน่าจะเป็นแง่บวกที่จะนำไปสู่การแสวงหาหนทางอยู่ร่วมกันในวิถีเมืองอย่างยั่งยืนได้

บทความเรื่อง “ชุมชนในวาทกรรมการพัฒนา” ของณัฐพงศ์ จิตรนิรัตน์ ได้นำเอาวิธีการแบบหลังสมัยใหม่

ที่กำลังได้รับความนิยมในแวดวงวิชาการทางด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ คือการวิเคราะห์วาทกรรม เขาได้ชี้ให้เห็นว่าชุมชนและการพัฒนา ในฐานะประดิษฐกรรมทางประวัติศาสตร์ที่ค่อนข้างใหม่ในสังคมไทย (ดูไชยรัตน์, 2542 ; ณัฐพงศ์, 2544) นั้นมีความหมายที่สั่นไหวและเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา อันเป็นผลมาจากการพยายามเข้ามายึดครอง “พื้นที่” เพื่อการช่วงชิงการนิยามและให้ความหมายภายใต้บริบทการพัฒนาทั้งกระแสหลักและกระแสรอง มองในแง่ที่ชุมชนในวาทกรรมจึงเป็นตำแหน่งของการต่อสู้เพื่อครองความเป็นเจ้า (Hegemony) ในการสร้างความหมายและอุดมการณ์นั่นเอง (Best and Kellner, 1991)

บทความเรื่อง “การตลาด : มายาคติว่าด้วยการตอบสนองและความต้องการ” ของสิทธิพันธ์ ไตรลักษณ์วงศ์ ได้นำเสนอและตอบคำถามในอิทธิพลของการส่งเสริมตลาดและการโฆษณาที่แตกแขนง แยกย่อย ในระบบทุนนิยมและกระแสบริโภคนิยม ด้วยมายาคติที่แยบยล หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือการสร้างมายาคติjabเคลือบลงบนสินค้าเพื่อกระตุ้นและตอบสนองผู้บริโภคผ่านกลไกทางการตลาดและการโฆษณาที่เกินจริง/ทำให้เกินจริง แต่หมูนวนในวิถีชีวิตปกติประจำวัน มายาคติแบบนี้เองที่จะจุดประกายให้ผู้บริโภคถูกกลืนกินในระบบทุนนิยมและกระแสบริโภคนิยมที่บ้าคลั่งและโหดร้าย จริงหรือทฤษฎีทางเศรษฐศาสตร์ที่ว่าการแข่งขันจะทำให้ผู้บริโภคได้รับผลประโยชน์ในระยะยาว บทความนี้พอมีคำตอบ

บทกวี “ตื่นเถิดมหาลัย” ของเทือก บรรทัด นักวิชาการอิสระและนักเขียนเจ้าของผลงานเข้รอบสุดท้ายรางวัลซีไรต์ เมื่อ พ.ศ. 2541 ร่อนตรงมาจากมาจากจังหวัดตรังเพื่อถามถึงบทบาทของเหล่าปัญญาชนที่วางตนดูถูกเหยียดหยามคนท้องถิ่น โดยไม่เอาทรต่อเรื่องราวและความเป็นไปของแผ่นดิน พร้อมทั้งเรียกร้องและเสนอแนะไปในตัวกับบทบาทที่ควรจะเป็นไปของปัญญาชนในรั้วมหาวิทยาลัยในการเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของขบวนการขบวนการเคลื่อนไหวของประวัติศาสตร์ พร้อมกับการเติมเต็มจิตวิญญาณที่สูญหายจากอำนาจและวาทกรรมวิชาการ ถ้าถามว่าคนกลุ่มไหนในสังคมที่เทือก บรรทัด ถามถึง?? ศิลา จาริกมีคำตอบ

วารสารปาริชาติฉบับนี้อาจแปลกหูแปลกตาไปบ้าง แต่ก็ยังเป็นอีกความพยายามหนึ่งที่จะพยายามรื้อสร้างวัฒนธรรมและประเด็นทางวิชาการขึ้นมาให้มีถ้อยแถลงในสิ่งที่เราเรียกขานกันในหมู่ปัญญาชนว่า “วิชาการ” แม้อาจไม่ตื่นกึกก็ตาม, อ่านแล้วมีข้อคิดเห็นประการใด วารสารปาริชาติมี “พื้นที่” เสมอสำหรับการถกเถียง และวิวาทะทางปัญญาของเหล่าผู้แสวงหาในการไปให้พ้นกับดักแห่งประวัติศาสตร์ที่กักขังและพันธนาการเราอยู่

ณัฐพงศ์ จิตรนิรัตน์
บรรณาธิการประจำฉบับ

อ้างอิงบทบรรณาธิการ

ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. 2542. วาทกรรมการพัฒนา : อำนาจ ความรู้ ความจริง และความเป็นอื่น.

กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยเกริก.

ณัฐพงศ์ จิตรนิรัตน์. 2543. ชุมชนศึกษา : การศึกษาชุมชนในยุคหลังสมัยใหม่(Post Modernism). สงขลา : มหาวิทยาลัยทักษิณ.

ศิริธมม์ คล้ามไพบูลย์. 2544. “โพสต์โมเดิร์นคืออะไร : จากปฏิกิริยาแบบมาร์กซิสต์สู่การเมืองแบบปฏิบัตินิยม”, ในทฤษฎีและองค์ความรู้ในยุคโลกาภิวัตน์. ศิริธมม์ คล้ามไพบูลย์,บรรณาธิการ. หน้า 166-207.

กรุงเทพฯ : สถาบันวิทย์ธรศน์.

Best, S. and Kellner, D. 1991. **Postmodern Theory : Critical Interrogations**. New York : The Guilford Press.